

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

**DRAMATICKÁ VÝCHOVA VE ŠKOLNÍM ZAŘÍZENÍ –
ŠKOLNÍ DRUŽINĚ**

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Pokorný

Autor práce: Iveta Šilhová

Studijní obor: Pedagogika volného času PS

Ročník: III.

2017

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Mé poděkování patří především vedoucímu práce, panu Mgr. Jiřímu Pokornému, za cenné rady, připomínky, odbornou pomoc a metodické vedení práce. Dále bych chtěla poděkovat Mgr. Heleně Časové za jazykovou korekturu. A v neposlední řadě také velice děkuji své rodině za podporu a trpělivost.

Obsah

Úvod.....	5
1. Úvod do dramatické výchovy.....	6
1.1 Definice dramatické výchovy.....	6
1.2 Historie dramatické výchovy v Čechách.....	7
2. Dramatická výchova.....	9
2.1 Cíle dramatické výchovy.....	9
2.2 Metody a techniky dramatické výchovy	12
2.3 Principy dramatické výchovy.....	14
3. Osobnost pedagoga dramatické výchovy	17
3.1 Řídící role pedagoga v dramatické výchově	18
4. Dramatická výchova ve školní družině	18
4.1 Školní družina	19
4.2 Využití dramatické výchovy	20
4.3 Výběr cvičení a her	22
4.4 Projektová metoda ve školní družině	23
4.5 Reflexe	24
5. Praktická část.....	26
5.1 Charakteristika vybrané školní družiny.....	26
5.2 Vlastní projekt.....	27
5.3 Celkové zhodnocení projektu.....	37
Závěr.....	38
Seznam použitých zdrojů	39
Abstrakt	41
Abstract	42

Úvod

Ve své bakalářské práci se zabývám tématem dramatická výchova ve školním zařízení - školní družině. Toto téma jsem si vybrala, protože se s dramatickou výchovou v podstatě setkáváme už od útlého věku, vstupujeme do nejrůznějších rolí, například si hrajeme na mámu a tátu, doktora ... Dalším důvodem bylo, že jsem jako malá chodila do dramatického kroužku a zajímalo mě, k čemu všemu je vlastně divadlo/drama dobré. Cílem práce je tedy představit metody, principy a cíle dramatické výchovy. Tyto předpoklady právě oddělují dramatickou výchovu od nácviku a reprodukci scének či her.

Teoretická část je rozdělena do čtyř hlavních kapitol. V první kapitole popisuji různá pojetí dramatické výchovy. A také v ní popisuji za pomoci literatury stručnou historii dramatické výchovy v Čechách. Druhá kapitola naplňuje jeden z cílů této práce. Tedy objasňuje pojmy cíle, metody a principy dramatické výchovy. Metody v práci popisované vycházejí především z knihy Josefa Valenty: Metody a techniky dramatické výchovy. Cíle dramatické výchovy jsou pak popisovány podle knih Evy Machkové, která zasvětila svoji práci právě dramatické výchově, stejně tak jako Josef Valenta. Ve třetí kapitole se zabývám osobností pedagoga dramatické výchovy. Pedagog dramatické výchovy by měl být ve své podstatě jako každý jiný pedagog. Je několik odlišností, které je třeba zmínit. Ve čtvrté kapitole je tématem dramatická výchova ve školní družině. Ze všech zájmových činností, které probíhají ve školní družině je zařazení dramatické výchovy důležité. Dramatická výchova totiž rozvíjí osobnost, a to především v rovině osobnostní a sociální. Zaměření na rozvoj osobnostních vztahů vyplývá z podstaty školních družin. Prostředí školní družiny, jako každé jiné prostředí, má svá specifika, která jsou třeba brát v úvahu při zařazení dramatické výchovy do běžného chodu družiny. V této kapitole je také zařazen výběr cvičení a her dramatické výchovy, které jsou vhodné zařadit do chodu školní družiny. Druhým cílem práce je tedy zjistit možné propojení dramatické výchovy s běžnou činností školní družiny.

Praktická část obsahuje návrh projektu s názvem Radouš pánem Radyně zaměřeného na rozvoj dětí ve školní družině prostřednictvím dramatické výchovy. Tento projekt byl zrealizován ve školní družině při ZŠ Starý Plzenec. Projekt je rozdělen na pět setkání, která proběhnou v jednom školním týdnu. Jedna lekce je naplánována na 1,5 – 2 hodiny. Součástí praktické části je popis programu setkání a popis, jak setkání probíhala.

1. Úvod do dramatické výchovy

1.1 Definice dramatické výchovy

Existuje několik pojetí dramatické výchovy. Vybrala jsem ty nejzákladnější, které podle mě dramatickou výchovu popisují nejlépe.

Jednu z definic uvádí Sdružení pro tvořivou dramatiku, z. s.: „*Dramatická výchova je jeden z pěti oborů estetické výchovy (vedle výchovy literární, výtvarné, hudební a pohybové / taneční), v němž se pracuje s prostředky a postupy divadelního umění.*“¹

Sdružení pro tvořivou dramatiku také uvádí, že dramatická výchova má dvě základní směřování:

- *školní dramatickou výchovu (samostatný předmět; dramaticko-výchovné metody uplatňované ve výuce jiných předmětů, při práci s předškolními dětmi, ve speciální pedagogice nebo v sociálních službách...)*
- *divadelní práci s dětmi a mládeží (dětské divadlo a dětské loutkové divadlo) a kolektivní i sólový přednes“*²

Josef Valenta ve své knize *Metody a techniky dramatické výchovy* definuje dramatickou výchovu jako: „*Systém řízeného, aktivního, uměleckého, sociálního a antropologického učení dětí či dospělých založený na využití základních principů a postupů dramatu a divadla, se zřetelem na jedné straně ke kreativně-uměleckým (divadelním a dramatickým) a k pedagogickým (výchovným či formativním) požadavkům a na druhé straně k bio-psycho-sociálním podmínkám (individuálním i společným možnostem dalšího rozvoje zúčastněných osobností).*“³

Krista Bláhová pak popisuje dramatickou výchovu takto: „*Dramatická výchova je obor zabývající se osobnostně sociálním učením. V jejím obsahu a metodách se prolínají poznatky a principy především z oboru dramatických umění, pedagogiky a psychologie.*“⁴

Eva Machková zase charakterizuje dramatickou výchovu takto: „*Učení zkušeností, tj. jednáním, osobním, nezprostředkovaným poznáváním sociálních vztahů a dějů, přesahujících aktuální reálnou praxi zúčastněného jedince. Je založena na prozkoumávání, poznávání a*

¹ Dramatická výchova. *Drama* [online]. 1998 [cit. 2017-01-02]. Dostupné z: <http://www.drama.cz/dv/index.html>

² Tamtéž.

³ VALENTA. *Metody a techniky dramatické výchovy*. s. 40

⁴ BLÁHOVÁ. *Uvedení do systému školní dramatiky*. s.22

chápání mezilidských vztahů, situací a vnitřního života lidí současnosti i minulosti, reálných i fantazii vytvořených. Toto prozkoumávání a poznávání se děje ve fiktivní situaci. Je to proces, který může, ale nemusí vyústit v produkt (představení). Cíle dramatické výchovy jsou pedagogické, prostředky dramatické. Dramatická výchova je školním předmětem nebo zájmovou aktivitou a její postupy mohou sloužit i jako metoda vyučování jiným předmětům. Od předmětů estetické výchovy se liší tím, že její prioritou je sociální poznání, které je nadřazeno esteticko-výchovným a umělecko-výchovným cílům. “⁵

Z těchto definic vyplývá, že dramatická výchova je postavena na prolínání dramatu spolu s klasickým divadlem. K pochopení je třeba vysvětlit rozdíl mezi dramatem a divadlem.

Drama má hlavně psanou formu, obsahuje sdělení o příběhu nebo události, která je uspořádána do dějových sekvencí. Jádrem příběhu je především napětí, rozpor nebo konflikt, na který musejí postavy reagovat.⁶

Divadlo můžeme chápat jako „*umění časoprostorové a fyzické, jako systém aktivit zajišťujících modelové zobrazení, a tím i zastoupení určité skutečnosti – zejména v prostoru a čase, což se děje formou hry. Zobrazuje něco aktuálně ‚ted‘ a ‚tady‘ nepřítomného, neexistujícího.*“⁷ Tuto fikci vytvářejí herci pomocí vlastního těla. Hra probíhá na určitém uzpůsobeném místě a v určitém čase za pomoci materiálních věcí, aby je diváci mohli sledovat nejen pro svoje pobavení, ale i pro poučení.⁸

Hlavním rozdílem mezi dramatickou výchovou a divadlem je, že v dramatické výchově jde především o proces, v divadle jde o výsledek. Dramatická výchova vede děti k sebepoznání, pochopení mezilidských vztahů a běžných situací. Kdežto v divadle jde o výsledek a působení na diváky.

1.2 Historie dramatické výchovy v Čechách

Uplatnění dramatu a divadla ve školství má počátek už ve středověkém vyučování. Představení byla nejprve uváděna ve školní prostředí, poté začala představení veřejná.⁹

Významný vliv na rozvoj divadla ve střední Evropě měl Martin Luther. Jeho vliv do Čech pronikl v 16. století. Na české školy utrakvistické přecházelo divadlo z německých škol.

⁵ MACHKOVÁ. *Úvod do studia dramatické výchovy*. s. 32

⁶ VALENTA. *Metody a techniky dramatické výchovy*. s. 41

⁷ VALENTA. *Metody a techniky dramatické výchovy*. s. 42

⁸ Tamtéž.

⁹ MACHKOVÁ. *Úvod do studia dramatické výchovy*. s. 6

Poté Jan Amos Komenský prosadil u synodu Jednoty bratské provozování školských her ve školství, aby tím čelil konkurenci jezuitských škol. Na přelomu 15. a 16. století sloužily školské hry jako cvičení v latině. Vedle jazyka si studenti měli hraním antických komedií osvojovat antický pohled na svět a na život.¹⁰

Mimořádný význam pro pedagogické pojetí divadla mají práce Jana Amose Komenského. Jeho pojetí je velice pokrokové a moderní. A „*byl zřejmě první, kdo odlišil divadlo – umělecký druh od školní hry – pedagogického prostředku.*“¹¹ Vrcholem Komenského školního divadla je Škola hrou (Schola ludus), která vznikla v letech 1650 – 1654 při Komenského působení na škole v Blatném Potoku. Škola hrou obsahuje osm her propojených postavou krále Ptolemaia. V hrách se probírají témata příroda, člověk, řemesla, život v nižší škole, na univerzitě, morálka, život v rodině a život ve státě a církvi. Podle Komenského má hra osvěžit školskou práci, která byla založena pouze na drilu a pamětním učení slov bez názornosti, a tím zpříjemnit žákům učení a motivovat je k výkonům ve škole.

Na Komenského práci však ani u nás ani jinde ve světě nikdo nenavázal a v 18. století ztratilo divadlo nejen zájem diváků, ale především státu.

V 19. století se opět divadlo vrací do školy, hlavně na základní školy pouze jako zájmová činnost.¹²

Dramatická výchova u nás prošla od 60. let 20. století třemi obdobími. První, které skončilo v druhé polovině 70. let, bylo období hledání. Východiskem tohoto období bylo poznání, že dramatické aktivity pro děti nemohou být jen napodobením divadelní tvorby. Hlavními hybateli pro tohle období byly převážně herečky, které opustily divadlo a začaly pracovat v literárně – dramatických oborech na lidových školách umění, které byly zakládány na začátku 60. let. Urychlení hledání specifické dětské divadelní činnosti bylo seznámení se s pojetím dramatu pro děti v zemích západní Evropy. Hlavním rysem tohoto období bylo soustředění se na metodiku práce uvnitř skupiny i na propagaci mezi učiteli lidových škol umění. Po absolvování seminářů vznikly každoroční národní přehlídky v Kaplici, které byly organizované na principu spojování přehlídkových představení, v nichž se kladl důraz na metodiku práce s dětmi a semináři pro dospělé účastníky. Na konci 70. let, byl Ústavem pro

¹⁰ MACHKOVÁ. *Úvod do studia dramatické výchovy*. s. 6

¹¹ Tamtéž. s. 9

¹² Tamtéž. s. 10-11, 13

kulturně výchovnou činnost zřízen dvouletý kurz dramatické výchovy pro učitele z Čech a Moravy.¹³

80. léta byla ve znamení prohlubování metodiky dramatické výchovy. Začal se rozšiřovat okruh lidí, kteří přinášeli nové varianty a specifika dramatické výchovy, ale také zaujatých a poučených lidí. Vedle letních divadelních seminářů v Kaplici se konalo několik dvouletých kurzů, které pořádaly krajské lidové konzervatoře. V té době byla dramatická výchova zařazena do učebních plánů středních pedagogických škol a programů mateřských škol. Tento čin byl sice poznamenán nepřipraveností učitelů, ale vytvořil první záchytné body dramatické výchovy ve školním systému.

Do roku 1989 se dramatická výchova vyvíjela úspěšně a svobodně díky tomu, že pro totalitní společnost to bylo jen „hraní si s dětmi“. Rok 1990 však přináší v rozvoji dramatické výchovy velký přelom. Demokracie vyvolává potřebu zavádění dramatické výchovy do školství i do výchovy. Vedle zájmové dramatické výchovy, se začíná dramatická výchova promítat do vyučování na 1. stupni základních škol, ale i do předmětů vyššího stupně vzdělávání jako volitelný předmět. V říjnu roku 1990 bylo zahájeno studium distančního magisterského studia výchovné dramatiky na pražské DAMU, následovalo zahájení postgraduálního studia dramatické výchovy ve školním roce 1991/1992 na Filozofické fakultě v Brně a otevření denního studia na divadelní fakultě JAMU v Brně. Dramatická výchova se tak stává novým oborem výchovy a vyvolává tak touhu po informacích a snahu o ideologickou reformu „století dítěte“.

Dramatická výchova může být jak zájmovou činností nebo samostatným školním předmětem. Nebo může být metodou, která rozvíjí osobnost dětí a mladých lidí. Může také fungovat jako rozvíjení osobnosti v profesionální přípravě na povolání.¹⁴

2. Dramatická výchova

2.1 Cíle dramatické výchovy

Stanovování cílů je v pedagogické praxi velice důležité, proto ani u dramatické výchovy nesmějí cíle chybět.

¹³ MACHKOVÁ. *Metodika dramatické výchovy*. s. 7-8

¹⁴ Tamtéž. s. 8-9

Stanovení cíle souvisí s filosofií jedince či instituce, jimiž je formulována. Různé organizace, školské instituce, rozdílné stupně školy s různorodými zkušenostmi hráčů v dramatické výchově konkretizují cíle podle různých okolností, proměňuje se tak jejich formulace a hierarchie.

Podle Bláhové je nejobecnější cíl dramatické výchovy fiktivní dramatická situace, která vede k činorodému poznání jedince, sama sebe, společnosti a světa. Z tohoto obecného cíle se odvozují dílčí cíle tematických částí učiva dramatické výchovy. Návrh pro osnovy dramatické výchovy v obecných školách stanovují obecné cíle dramatické výchovy jako výchovu tvůrčí osobnosti, která je schopna:

- soucítit s lidmi a být schopna jim pomoci
- respektovat druhé osoby a jejich postřehy a názory
- tvořivě řešit problémy
- spolupracovat s druhými a umět dílo dovést do konce
- učí vybírat a tvarovat látku se záměrem
- učí projevovat emoce, myšlenky, názory a postoje ¹⁵

Další kdo se zabývá cíli v dramatické výchově je Eva Machková. Ta řadí cíle do několika skupin. Nejdůležitější skupinou cílů je **sociální rozvoj**. Jde o schopnost vnímat osoby, jejich stanoviska, pocity a motivace jejich jednání. Drama dovoluje stát se někým jiným v dané situaci za určitých okolností. Přijmout jeho roli a poznat jak se cítí člověk s daným charakterem. Na tyto lidi se díváme totiž jen subjektivně a právě vstoupení do role tohoto člověka s daným charakterem nám dovoluje na tohoto člověka nazírat objektivně. Další důležitou hodnotou je kooperace a sdílení aktivity. Vytváří se tak partnerství mezi dětmi a tak mohou společně něco vytvořit.

Druhou skupinou cílů je **rozvíjení komunikativních dovedností**, a to jak verbálně tak neverbálně. Hlavní je sdělit svoje myšlenky a pocity, tak aby byly srozumitelné pro všechny kolem. Též přijímat pocity a postoje druhých, tedy umět naslouchat. S tímto jsou spjaté řečové oblasti jako plynulost řeči, slovní zásoba nebo artikulace. Všechny formy dramatické výchovy používají komunikaci ve hře, a to s cílem vybavit děti a mladistvé nejen pro osobní život, ale i pro život profesní.

¹⁵ BLÁHOVÁ. *Uvedení do systému školní dramatiky*. s. 22 -23

Třetí skupinou cílů je **schopnost kritického myšlení**. Okolnosti ve hře představují nějaký problém, který je potřeba vyřešit. K řešení daného problému je potřeba zamyslení, schopnost pokládat otázky a hodnotit možnosti, které vedou k řešení. Právě vstup do role umožňuje, jak jsem již zmínila, objektivní pohled na danou věc – problém a neposuzovat věc pouze subjektivně. Takováto hra, v níž nehrozí nenapravitelné důsledky a sankce, dává jedinci svobodu a samostatnost při tvoření.

Další skupinu cílů tvoří **emocionální rozvoj**. Tedy zkušenost s nejrůznějšími emocemi a pochopení, že city jsou součástí člověka. City a emoce však jedinec potřebuje dostat pod kontrolu a nenechat se jimi manipulovat. Také je třeba naučit se vyjadřovat city s ohledem na ostatní. Ovládnutí citů ovšem neznamená jejich potlačení, ale zdravé uvolnění silných emocí (hněv, strach, úzkost, žárlivost, rozmrzelost) přiměřeně a přijatelně. Hraním dramatické hry, v níž se vyskytují výše jmenované emoce, může dítě své emoce uvolnit a tak se zbavit napětí.

Další skupinou cílů je **sebepoznání a sebekontrola**. To znamená posílit sebevědomí. Každý dostává příležitost vyjádřit se a tím poznávat svoji hodnotu a v čem hodnota spočívá. I nejméně úspěšné dítě má pocit, že je důležité a může vstoupit do role, kterou nemělo doposud možnost si vyzkoušet. Naopak je tu i místo pro příliš sebejisté, aby si uvědomili, že je důležité naučit se slabší děti respektovat.

Posledním, ale neméně důležitým cílem podle Evy Machkové je **estetický rozvoj, umění a kultura**. Dítě a mladý člověk se tak učí rozumět divadelnímu umění a to tím, že dramatická výchova poskytuje souhrn znalostí s podstatnými prvky dramatu, které jsou jeho neodmyslitelnou součástí. Těmito prvky jsou hra v roli, konflikt, dramatický děj, dramatický dialog a dramatická situace. V případě, že je součástí dramatické výchovy i veřejné vystoupení, obeznámí se děti i s dalšími součástmi divadla a to zejména s herectvím, režii, scénografií, kostýmováním a organizací prostoru, to vše se totiž objevuje v jednoduché podobě ve školním dramatu. V případě, že náměty pro hry jsou brány z literatury, vede dramatická výchova také k zájmu a porozumění psanému umění.¹⁶

Čím konkrétnější stanovíme cíle, tím přesněji budeme vědět, o čem hovořit v závěrečné reflexi.¹⁷

¹⁶ MACHKOVÁ. *Úvod do dramatické výchovy*. s. 51-56

¹⁷ VALENTA. *Metody a techniky dramatické výchovy*. s. 291

2.2 Metody a techniky dramatické výchovy

Metodám v dramatické výchově se věnuje převážně Josef Valenta v knize *Metody a techniky dramatické výchovy*. Podle Valenty se dá metoda definovat různými způsoby. Jedním z nich je definice, která vychází z etymologie. *Spojená řecká slova meta a (h)odos značí fakticky ‚cestu k ...‘. Tím by mohlo být řečeno vše. Ale to by bylo příliš nekomplikované.*¹⁸

Podle zmiňovaného Valenty jde pojmem metoda označit celý systém dramatické výchovy. Z pedagogického hlediska není toto pojmenování úplně přesné. Proto zvolil tuto definici: *„Metoda označuje konkrétní postup, z něž vyplývá v praxi konkrétní činnost učitele a žáka.“*¹⁹

Podle Evy Machkové *„metoda v nejobecnějším slova smyslu znamená cestu k cíli, která rozhoduje o jeho dosažení.“*²⁰ Nejstarší učební metodou bylo napodobování a poté nácvik pracovních dovedností. Postupem času vznikaly i další metody jako vysvětlování a vypravování, přednáška a další slovní metody.

Vzhledem k tomu, že je metoda úzce spjata s obsahem a cílem, ze kterých vychází, řídí se tedy volba metody řadou kritérií. Hlavní je zvážit potřeby žáků (mentální, fyzické, sociální, emocionální), ale také jejich zájmy, záliby a zkušenosti. Je také důležité, aby zvolená metoda mohla naplnit stanovené cíle a jestli odpovídá prostředí, ve kterém bude použita.²¹

Za dobu vývoje dramatické výchovy vznikl velký počet metod a rozvinuly se i její různé směry. Nabídka systémů pojetí metod je široká a pořád se rozrůstá. Zatím nejširší pojetí metod dramatické výchovy je v již zmiňované knize Josefa Valenty, který zvolil za základní hledisko míru osobní angažovanosti hráče ve hře.²²

Nyní se budu věnovat jednotlivým metodám podle Valenty, ke kterým byl inspirován v roce 1993 Američankou R. B. Heinigovou a její knihou *Improvisation*. Základní třídění metod vypadá takto:

A

I. Metoda (ú)plné hry.

¹⁸ VALENTA. *Metody a techniky dramatické výchovy*. s. 46

¹⁹ Tamtéž. s. 46 - 47

²⁰ MACHKOVÁ. *Jak se učí dramatická výchova*. s. 94

²¹ MACHKOVÁ. *Jak se učí dramatická výchova*. s. 94

²² Tamtéž. s. 101 - 103

B

II. Metody pantomimicko-pohybové

III. Metody verbálně-zvukové

C

IV. Metody graficko-písemné

V. Metody materiálově-věcné²³

Skupina A vytváří jeden postup, který je založen na simulování běžné, vícerozměrné reality života, který využívá aktivity obsažené ve skupinách I – IV. Tato hra je pak základním šířitelem divadelně-dramatického sdělení. Skupina B zahrnuje vše, bez čeho by se dramatická výchova neměla obejít. Skupina C obsahuje metody, které nejsou typické pro drama (kreslení, tvoření s papírem).

A/I. Metoda (ú)plné hry. Jedná se o výraznou podobu hraní rolí. Je fakticky metodou univerzální, která plní všechny cíle dramatické výchovy. Člověk se hry účastní celým psychickým i fyzickým ústrojím, pohybem i řečí.

B/II. Metody pantomimicko-pohybové. Tato skupina je typická tím, že chceme od hráčů pohyb. Ovšem nevyžadujeme řeč a zvuky (nevztahuje se to na přirozené zvuky jako chůze, dech apod.). Hlavním prvkem je řeč těla, které zahrnuje svalstvo v celém těle od obličeje až po nohy (mimiku, gesta). Cílem této metody je sebevnímání, koordinace a estetizace pohybu. Pantomimické aktivity jsou pro začátečníky mnohem jednodušší než verbální vyjádření. Pohybové metody totiž mají schopnosti přeladovat psychické stavy, relaxovat a rekreovat. Tato skupina obsahuje velké množství technik, které pouze vyjmenuji: částečná pantomima, dotyková pantomima, mechanická pantomima, narativní pantomima, ozvučená pantomima, pantomimický dabing, pantomimický překlad, pantomimce prostoru, prostředí a věcí, parafrázování pohybem, (ú)plná pantomima, pohybová cvičení, pohybový rituál, proxemické škály postojů, předávaná pantomima, přetahování, sekvenční pantomima, taneční drama, transformovaný pohyb, zpomalená pantomima, zrcadlení, zrychlená pantomima, živá loutka, živé-nehybne obrazy atd.

B/III. Metody verbálně-zvukové. Tyto metody jsou založeny na zvuku nebo slově. V pantomimicko-pohybové metodě je možné zvuk oddělit, ovšem opačně to možné není.

²³ VALENTA. *Metody a techniky dramatické výchovy*. s. 123

Nemůžeme totiž zastavit neverbální signály. Hlavní metodou je tedy poslech a interpretace slyšeného. Cílem metody je osvojení naslouchání, techniky řeči – plynulost, květnatost, strategie a taktiky v komunikačních situacích. I tato skupina obsahuje množství technik např.: akce – narace, brainstorming, čtení, dialogové monology, konverzace, hádka, titulkování, rozhovor, zpěv a hudební exprese atd.

C/IV. Metody graficko-písemné. Tyto metody doplňují a podporují základní metody. V podstatě by se bez nich dramatika obešla (ovšem ze své praktické zkušenosti musím uvést, že by se bez nich dramatická výchova neobešla). Jádrem metod spočívá v tom, že žák vytváří písemný nebo kreslený, malovaný apod. výrobek. Například: hráč v roli konkrétní postavy píše deník. Cíle vytvářejí nebo přetvářejí zkušenosti s daným artefaktem (deník, dopis). Trénují motorické dovednosti (psaní), působí na fantazii a rozvíjí umělecké tvoření. Používané techniky jsou například: deníky, fotky, inzeráty, mapy, obrazy, recenze, scénáře, životopisy atd.

C/V. Metody materiálůvě-věcné. Základem metody je práce s materiálem. Hráč se přímo neangažuje svou osobou, ale výtvořem. Tato práce s materiálem se týká trojrozměrného výtvořu. Hlavním cílem je životní zkušenost s realitou věcí, prostorů a světla. Učí poznávat materiál a rozvíjí technické a geometrické myšlení, působí na estetické citění. Techniky: práce s kostýmem, práce s loutkou, práce s prostorem, práce s rekvizitou – věcí, práce se světlem a stínem, práce se zástupnými předměty atd.²⁴

2.3 Principy dramatické výchovy

Principy jsou podle Machkové chápány poměrně široce. Podle Stručného filosofického slovníku je princip „ústředním pojmem, základem nějakého systému, který představuje zobecnění nějakých tezí na všechny jevy té oblasti, ze které je daný princip vyabstrahován.“²⁵

Základní principy dramatické výchovy jsou dvojího druhu. Do první skupiny patří výchova zkušeností, prožíváním, hrou a tvořivostí. Tuto skupinu má dramatická výchova společnou s dalšími předměty a obory vzdělávání i s řadou pedagogických směrů a systémů. Žák je postaven do středu procesu výchovy v dramatické výchově jako osobnost. Staví se na jeho schopnostech hodnotit jevy a tvořit. Pedagog tak spolu s dětmi hledá nástroje pro nalezení jednoty individuálního a společného. Jedním ze základních principů dramatické výchovy je činnostní pojetí vyučování. V tomto procesu je dítě činným spoluvůřcem,

²⁴ VALENTA. *Metody a techniky dramatické výchovy*. s. 122-214

²⁵ MACHKOVÁ. *Jak se učí dramatická výchova*. s. 11

protože uplatňuje své zkušenosti a nové získává a to celé je spojeno s prožitkem. Zkušenost, zážitek a prožitek jsou principy, které jsou propojeny s principem hry.²⁶

Zkušenost představuje to, s čím se jedinec dosud setkal – mezilidské vztahy, dovednosti, vědomosti, co zažil, viděl, četl. To vše zmíněné vytváří podklad pro osobní stanoviska. Zkušenosti se dělí na přímé, nepřímé, vnější (přímé smyslové vnímání), vnitřní (pozorování vlastních vnitřních pochodů). Zaznamenání těchto zkušeností vytváří v paměti stálé součásti myšlení a cítění. Zkušenost v dramatické výchově je důležitá pro poznání situací, charakterů lidí a mezilidských vztahů.

Prožívání je projev individuálního vnitřního života člověka. Má soukromý charakter a je tedy subjektivním poznáním. V psychice je prožívání neustále přítomno, ovšem může být slabší nebo silnější (osobně důležitý a významný jev – mimořádná událost). Prožitek patří k dramatické výchově proto, že při vstoupení do fiktivní situace v roli poznáme svět ostatních „zevnitř“ a dochází tak ke změně osobnosti hráče. Aktivní spoluúčast jednotlivce pak působí na vytvoření hodnotového žebříčku, postoje a chování jednotlivce.²⁷

Hra je činnost, která doprovází člověka celý život, v různých formách a v různé účinnosti. Hrou rozumíme velmi rozmanitou řadu aktivit – houpání, stavba svatebnic, stolní hry, ale i hrací automaty nebo olympiáda.²⁸ Základem dramatické hry je přijetí fikce. Fiktivní svět je chápán aktivně, tedy jako zpřítomnění tohoto světa. Hra v dramatické výchově je v podstatě „hrou na“, přičemž základním materiálem je sám člověk. Vědomí hry dovoluje experimentovat a aktivně zkoumat nejrůznější situace, vztahy mezi lidmi a lidské charaktery. Současně umožňuje hráči odstup, reflektování zážitku.²⁹

Tvořivost je obecnou schopností. Každý průměrně inteligentní člověk má jistou míru tvořivosti. Tvořivost se uplatňuje nejen v umění, ale i ve vědě, technice a praktických činnostech. Uplatňuje se tak nejen ve vyučování a zájmových činnostech, ale i ve vzdělávání a učení. Tvořivý člověk se vyznačuje samostatností, nezávislostí, sebedůvěrou a vnímavostí. Ovšem na druhé straně tvořivost otupují lidské vlastnosti jako domýšlivost nebo nedostatek sebedůvěry.

²⁶ MARUŠÁK, KRÁLOVÁ, RODRIGUEZOVÁ. *Dramatická výchova v kurikulu současné školy*. s. 9

²⁷ MACHKOVÁ. *Jak se učí dramatická výchova*. s. 11-12

²⁸ MARUŠÁK, KRÁLOVÁ, RODRIGUEZOVÁ. *Dramatická výchova v kurikulu současné školy*. s. 10

²⁹ MACHKOVÁ. *Jak se učí dramatická výchova*. s. 13 -21

Tvořivost rozdělujeme na čtyři úrovně kreativity:

1. kreativita expresní – běžné činnosti
2. kreativita invenční – schopnost vytvářet nové kombinace (běžné divadelní představení)
3. kreativita inovační – významná umělecká a vědecká tvorba
4. kreativita emergetivní – vyskytuje se výjimečně (díla géníů)

V dramatické výchově se nejvíce pracuje s expresivní kreativitou. Ta má význam pro jedince, protože je spontánní a nevyžaduje speciální způsobilost. Tvořivost je základem inscenační práce pedagogů.

Druhá skupina je specifická pro dramatickou výchovu a tvoří její totožnost. Jsou to principy partnerství, psychosomatická jednota, vstup do role, zkoumání a experimentace a improvizace.

Základem **partnerství** je pochopení a přijetí člověka včetně jeho chyb a předností. To vše je spojené s komunikací, spoluprací a hlavně empatií. Děti společně s učitelem vytvářejí klima skupiny, které by mělo být pozitivní, povzbudivé a tolerantní³⁰

Psychosomatická jednota (jednota vnitřního světa s tělem) činí dramatickou výchovu jedinečnou v kurikulu školy, protože hledá cestu k výrazu.³¹ Psychosomatická jednota souvisí s tím, že herectví je umění. Výrazový prostředek umění je identický s tvůrcem (herec tvoří sám svou osobu). Základem je soulad člověka, který se vyrovnává se svým tělem, jeho napětím, držením, těžištěm. Tedy v realitě výraz např. zlosti vzniká provokací, v herectví je výraz výsledkem hercovy představy.

Vstup do role. Zde se jedná o fiktivní skutečnost. Symbolická hra je vytvořena na vzájemných vztazích dětí. Hrou v roli se dramatická výchova odlišuje od ostatních předmětů a oborů či směrů výchovy a vzdělávání. Dítě poznává a zpracovává jednání druhých a tím se propracovává k pochopení a porozumění motivů jednání a prožitků druhých dětí.

Zkoumání a experimentace. Má-li hra vést k poznání života a lidí, nepostačí jedno zvolené téma, ale je třeba opakovaně zkoumat a experimentovat s možnostmi řešení a poté je přeměňovat.

³⁰ MACHKOVÁ. *Jak se učí dramatická výchova*. s. 21

³¹ MARUŠÁK a kol. *Dramatická výchova v kurikulu současné školy*. s. 11

Improvizace znamená jednat bez přípravy. Improvizaci, v podobě řešení potíží a překážek, nám přináší i běžný každodenní život. Improvizace ve fiktivní situaci je bez sankcí či nátlaku a může být cestou k interpretaci, která je založena na přetváření literárního textu.

Podle Machkové tyto uvedené principy jsou v dramatické výchově neodmyslitelné. Užití principů dramatické výchovy jde ruku v ruce s užíváním klasických pedagogických zásad.³²

3. Osobnost pedagoga dramatické výchovy

*„Pedagog je ve výchovně-vzdělávacím procesu činitelem, který nese společenskou odpovědnost za jeho účinnost a úspěšnost.“*³³ Z toho je zřejmé, že pedagog je velice důležitá osoba. Proto je důležité, jaké jsou jeho vlastnosti a jakou má kvalifikaci.

Nejprve o pedagogovi obecně. Pedagog by měl mít: odborné vzdělání, osobnostní rysy, hodnotovou orientaci, všeobecné vzdělání, sociální předpoklady. Každý pedagog by měl tedy být tvořivý, měl by mít také hluboký přístup k žákům, pedagogické zaujetí a hlavně být spravedlivý. Jeho povaha by měla obsahovat kladný vztah k lidem, k učení, ke hře a především k sobě samému. Jeho vlastnosti by měly být otevřenost, obětavost, vytrvalost, zdvořilost a cílevědomost.³⁴ Dramatická výchova může pak na tyto dovednosti navázat a rozvíjet je, s ohledem na specifické potřeby skupiny dětí.³⁵

Kompetentní pedagog je základem výchovného procesu v dramatické výchově. Uplatnění metod dramatické výchovy požaduje určité osobnostně-sociální dispozice i profesní kompetence.³⁶ Pedagog dramatické výchovy by měl být tvořivý, tedy vnímat věci originálně a neotřele. Dále také hbitě reagovat na změny situací. K tomu patří především fantazie, fabulační schopnosti, temporytmus a cit pro prostor. Samozřejmostí je i komunikační schopnost a schopnost naslouchat druhým a také empatie. Při plánování aktivit je nejdůležitější postřeh, který souvisí hlavně s pohotovým přeformulováním cílů. Vyučování dramatické výchovy požaduje též kladný přístup ke skupině a pohotové přizpůsobení se

³² MACHKOVÁ. *Jak se učí dramatická výchova*. s. 23-26

³³ Pedagog - požadavky, kompetence. *Úvod do pedagogiky* [online]. [cit. 2017-01-25]. Dostupné z: http://is.muni.cz/elportal/estud/pdf/ps09/uvod_ped/web/pedagog.html

³⁴ Tamtéž.

³⁵ CISOVSKÁ. *Dramatická výchova a sociální učení v základním vzdělávání*. s. 107

³⁶ MARUŠÁK, KRÁLOVÁ, RODRIGUEZOVÁ. *Dramatická výchova v kurikulu současné školy*. s. 30

okolnostem. Pedagog dramatické výchovy musí mít znalost dramatu a divadla, základy režie, scénografie a herecké předpoklady s ohledem na edukační proces.³⁷

Odlišností od jiných osobnostních a sociálních tréninků dramatická výchova napomáhá ke zdokonalování osobnosti učitele svým esteticko-uměleckým rozsahem. Učitel je vybavován k tomu, aby používal dramatickou výchovu jako efektivní prostředek pro psychický rozvoj žáků.³⁸

3.1 Řídící role pedagoga v dramatické výchově

Pedagog přistupuje k řízení skupiny promyšleně, ovšem jeho plán by měl zahrnovat různé obměny. Je nutno neustále hodnotit, kdy má pedagog hru podněcovat svými nápady a kdy dětem nechávat volnost, aby pedagog získal informace o dětech a jejich rozsahu tvořivosti. Významnou úlohou pedagoga v dramatické výchově je vytváření atmosféry v hodinách a tím i dlouhodobého klimatu skupiny. Tak dětem dodává pocit jistoty a úspěšnosti. V dramatické výchově nesmějí mít děti strach ze zesměšnění anebo ztrapnění se. Z tohoto důvodu pedagog nekritizuje, nenapomíná a také nedovoluje, aby podobně reagovaly ostatní děti.

Ve skupině je potřeba veškerými možnými způsoby podporovat vztahy mezi dětmi. Nejeftektivnější je střídání dvojic. V případě, že se každý s každým nevystřídal, měl by učitel dát pokyn, aby tak děti učinily, tedy aby si našly někoho, s kým ještě nepracovaly. Například nechat děti vytvořit dvojice podle jejich priorit. Tímto se předchází utváření separovaných skupin a vydělení outsiderů. Skupina se tím pádem upevňuje. Při dramatických hrách se děti vzájemně ovlivňují a přebírají od sebe to, co bylo vlastní jen několika jedincům. Což je jednou z hlavních smyslů dramatické výchovy.³⁹

4. Dramatická výchova ve školní družině

Od konce 20. století se začala zavádět dramatická výchova do školství. Začínala se uplatňovat v mateřských školách a na 1. stupni základních škol, na školách středních i v odborné přípravě pedagogů. Vedle toho byla dramatická výchova aplikována jako zájmová činnost.⁴⁰ Zájmová dramatická výchova se aplikuje v základních uměleckých školách, kroužcích při výchovných zařízeních jako jsou školní družiny. Základní specifikum se opírá o

³⁷ BLÁHOVÁ. *Uvedení do systému školní dramatiky*. s. 27

³⁸ CISOVSKÁ. *Dramatická výchova a sociální učení v základním vzdělávání*. s. 110

³⁹ MACHOVÁ. *Metodika dramatické výchovy*. s. 30-32.

⁴⁰ Tamtéž. s. 10

to, že účast je dobrovolná. Výhody jsou spatřovány hlavně v přirozené volbě dětí na základě zájmu o hry a cvičení. Vše může komplikovat častá absence dětí, která může mít vliv na klima skupiny.⁴¹ Absenci způsobuje několik faktorů, jako nemoci dětí, odvádění dětí rodiči z družiny „po obědě“, rodinné rekreace konající se ve dnech vyučování atd.

4.1 Školní družina

„Školní družiny jsou školská zařízení, která poskytují zájmové vzdělávání žákům z jedné nebo několika základních škol podle vlastního vzdělávacího programu, který jim umožňuje výrazně se profilovat podle zájmů a potřeb žáků. Školní družina slouží výchově, vzdělávání, rekreační, sportovní a zájmové činnosti žáků v době mimo vyučování.“⁴² Je převážně určena žákům, 1. – 5. třídy, výjimečně mohou do družiny docházet žáci 2. stupně. Družiny jsou rozděleny do oddělení, přičemž se počet žáků během dne mění z důvodu odcházení dětí domů, ale i docházení na další zájmové kroužky.⁴³

Školní družina umožňuje uvolnění od školní zátěže. Součástí družiny je nabídka dostupných zájmových činností, kterých se za poplatek mohou účastnit i děti mimo školní družinu. Výchovu ve školní družině je třeba nechávat pouze jako hlídání dětí, ale jako součást nutné společenské reprodukce. Pedagogické působení ve školní družině má určité zvláštnosti a je odlišné od obvyklého vzdělávání v hodinách.

Družina zajišťuje pro děti mezičlánek mezi výukou a pobytem doma. Pro děti zabezpečuje nejen sociální funkci, ale i odpočinek, rekreaci a zájmové činnosti. Školní družina může být v provozu také o prázdninách a může organizovat akce ve volných dnech, převážně ve spolupráci s dalšími subjekty. Činnost školní družiny se řídí specifickými požadavky a pravidly pedagogiky volného času. A je upravována vyhláškou č. 74/2005Sb. o zájmovém vzdělávání.

Ve školní družině se může dítě přirozeně projevovat a bavit se pod přímým (vysvětlování, hodnocení) a nepřímým (vliv vychovatele, názorný příklad) pedagogickým vedením. Družina poskytuje z hlediska emocionálního a fyzického bezpečné prostředí. Výchovné působení v družině musí reagovat na nebezpečí sociálně patologických jevů (závislosti – alkohol, drogy, gambling; kriminalita, násilí a šikanování, xenofobie atd.) A je

⁴¹ MACHKOVÁ. *Úvod do studia dramatické výchovy*. s. 174 -175

⁴² Školní družiny. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. [cit. 2017-01-21]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mladez/skolni-druziny>

⁴³ Tamtéž.

tedy nutné výchovu ve školní družině pojímat i jako nespécifickou formu prevence sociálně patologických jevů. Preventivní výchovné programy se zaměřují na tyto základní oblasti:

- **výchova ke zdravému životnímu stylu** – osobní hygiena, správné stravovací návyky a pitný režim, posilování citových vazeb atd.
- **posilování komunikativních dovedností** – rozvoj slovní zásoby, kultivace projevu slovního i mimoslovního atd.
- **zvyšování sociálních kompetencí** – posilování schopnosti objektivně hodnotit své jednání a přijímat důsledky svého chování atd.
- **výchova k odstraňování nedostatků v psychické regulaci chování** – zvládání stresu, překonávání náročných životních zkušeností atd.
- **schopnosti najít své místo ve skupině a ve společnosti** – hledání a vytváření vlastní bezpečné sociální skupiny atd.
- **formování životních postojů** – vytváření společensky žádoucích hodnotových orientací, vytvoření vlastního sebevědomí atd.⁴⁴

Školní družiny jsou nejrozšířenější zařízení pro výchovu mimo vyučování. Ve školním roce 2014/2015 bylo podle údajů 4 004 školních družin, do kterých docházelo 301 990 dětí, což odpovídá 57% dětí z 1. stupně základních škol.⁴⁵

4.2 Využití dramatické výchovy

Na základních školách byla dramatická výchova zavedena jako samostatný předmět. Stala se tak součástí vzdělávacího programu na školách a obohacuje i činnost dětí ve školní družině.

Pro práci ve školní družině je příhodné zvolit celoroční činnost, která může vyústit do určité podoby veřejného vystoupení. Záleží na vychovatelce, jaké zvolí metody dramatické výchovy. Prvky dramatické výchovy se mohou vyskytovat v průběhu celého pobytu v družině. Uplatnit se mohou například při přípravě na další vyučování, zejména na český jazyk, kde můžeme použít cvičení jako tvoření písmen z těl nebo pantomimicky zobrazíme část knihy. Stejně tak je můžeme připravit na další předměty jako matematiku (cvičení na prostorovou orientaci – hledání geometrických tvarů) či vlastivědu. V době pobytu dětí ve

⁴⁴ HÁJEK, PÁVKOVÁ a kol. Školní družina. s. 10-14

⁴⁵ Školní družiny. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. [cit. 2017-01-21]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mladez/skolni-druziny>

školní družině se vyskytuje množství příležitostí, kde je možné uplatnit metody dramatické výchovy. Jde o hry či cvičení, které doplňují činnosti družiny.

Po příchodu do družiny je dobré zařadit cvičení a hry na rozehrání, soustředění a uvolnění. Poté by měla následovat skupina her a cvičení, které můžeme zařadit do běžného chodu družiny. Použít můžeme například cvičení „na babu“, ke kterým přidáme nejrůznější obměny (například na rybáře, na divochy atd.). Děti se tak dobře uvolní a odprostí se zcela od školního vyučování. Jinou skupinu her a cvičení, které zařazujeme do školní družiny, tvoří psychomotorické hry a cvičení. Ty se provádějí v klidových pozicích převážně vsedě, případně vleže. Děti se tak lépe soustředí nejen na své tělo, ale také na své pocity. Tyto hry řadíme jak do ranní družiny, tak do odpolední družiny, kdy děti ztrácejí zájem o běžné činnosti a hry.

Další cvičení a hry, které by měly být zařazené do činnosti školní družiny, jsou cvičení a hry zaměřené na rozvoj komunikativních dovedností (verbální i neverbální). Protože naše školství preferuje spíše psanou formu řeči a právě dramatická výchova může komunikativní dovednosti kompenzovat. Zařazujeme například cvičení a hry na komunikaci a kontakt mezi dětmi. Z kontaktních cvičení např. hry zaměřené na skupinové cítění (hra na Buddhu, vyžaduje soustředěný pohled do očí nebo dýchání v jednom rytmu). Tato cvičení se snažíme zařazovat při každé vhodné příležitosti.

Pro řízenou činnost dramatické výchovy je zapotřebí skupina dětí (nejvýhodnější je 10-20 dětí) a větší prostor s možností sednout si, lehnout si a bezpečně běhat. Nejúčinnější je uspořádání dětí do kruhu. Při tomto uspořádání jsou si všechny děti rovny a mohou lépe komunikovat. Důležité je k tomu všemu navodit správnou atmosféru, tím se stanou cvičení a hry účinné.

Na konci určitého období, kdy je dramatická výchova využívána ve školní družině je vhodné zařadit veřejné vystoupení například pro rodiče. To je velice důležité pro dětskou psychiku, poskytuje dětem pocit uspokojení a sounáležitosti. Základem veřejného vystoupení se může stát improvizace nebo dramatizace textu. Důležitou roli hraje výběr námětů, vytvoření výchozího podnětu a naplánování dalšího rozvíjení improvizací. ⁴⁶

⁴⁶ HÁJEK, PÁVKOVÁ a kol. *Školní družina*. s. 109-112.

4.3 Výběr cvičení a her

K nejnáročnějším v dramatické výchově patří otázka, jak v praxi používat existující komplexy cvičení, her a námětů improvizace.⁴⁷ Spolu se stanovením cíle, výběrem metod a technik, má výběr námětu a her rozhodující význam pro úspěšnost práce v dramatické výchově.⁴⁸

„V každém okamžiku své práce, ale zejména na jejím počátku, si má vychovatel vždy uvědomovat, že dramatické hry a improvizace nejsou určeny k předvádění, ale že jejich smyslem je vnitřní zážitek hráčů, získání osobní zkušenosti.“⁴⁹

Cvičení v dramatické výchově má více úloh, záleží však na tom, o jaký druh cvičení půjde. Jestli se jedná o cvičení fantazie, plynulosti řeči nebo artikulace. Pro cvičení jsou často používány tzv. kruhové hry, kdy jsou děti posazeny do kruhu. Při výběru podnětů pro hry nebo cvičení je důležité, aby měl vychovatel ujasněno, k čemu chce hru použít, jak ji bude prezentovat a jak si ji zorganizuje. Všechny hry a cvičení je možno používat jednorázově nebo opakovaně.

Pro práci s menšími dětmi (6-7 let), ale i se staršími dětmi, které mají potíže s vyjadřováním, je vhodné zvolit pantomimu jako prostředek komunikace. Protože tyto děti mají zatím omezené množství slovní zásoby. Vhodným přechodem od pantomimy k řeči je umělá řeč svojštiny nebo dětštiny. Tyto způsoby totiž nekladou důraz na věcnou správnost a věcné vědomosti dětí, sdělují jen emoční obsah. Ve výchově náročnějších skupin je vhodné začít simultánními hrami a improvizací, tj. všichni hrají zároveň, ale přesto sólově, pro sebe, bez kontaktu s ostatními. Tím děti poznávají samy sebe, své pocity a nejsou rozptylovány ostatními dětmi.

V dramatické výchově, stejně jako jinde ve výchově, je potřeba brát ohled na věk a vyspělost dětí. Až na malé výjimky lze hry a cvičení provádět s rozdílnými věkovými kategoriemi dětí. Měníme náměty a motivaci, která se odráží od zájmů dané skupiny. Rozdíly jsou pak viditelné v délce hry i v jejím provedení. Mladší děti jsou obvykle s řešením náročných úkolů rychle hotovy, protože tyto úkoly řeší jako úkol smyslů, pozornosti, pohybu apod. Kdežto starší děti a dospělí mají rozsáhlejší vědomosti i rozvinutější schopnosti vcítění, tudíž v nich vyvolávají hry silné emoce.

⁴⁷ MACHKOVÁ. *Metodika dramatické výchovy*. s. 23

⁴⁸ MACHKOVÁ. *Úvod do dramatické výchovy*. s. 123

⁴⁹ MACHKOVÁ. *Metodika dramatické výchovy*. s. 23

Většina her a cvičení má různé motivace a varianty. Při výběru her jsou důležité obměny, ty už jsou v rukou vychovatele a je čistě na něm, jak s obměnami cvičení a her naloží.⁵⁰

4.4 Projektová metoda ve školní družině

Školní družiny jsou vhodné pro realizaci množství projektů. Projekty ve školní družině mohou navazovat na situace zažité dětmi například na společnou návštěvu kina, divadla, muzea, zoologické zahrady atd. Tyto projekty mohou být krátkodobé nebo dlouhodobé. Úkolem projektů je získávat zkušenosti vlastní praktickou činností a experimentováním.

„Projekt jest určitě a jasně navržený úkol, který můžeme předložit žáku tak, aby se mu zdál životně důležitým tím, že se blíží skutečné činnosti lidí v životě.“⁵¹ Takto definoval projekt William Heard Killpatrick, který jako profesor Kolumbijské univerzity zahájil článkem The Project Method zlatý věk projektové metody.

Hlavní fáze pro vypracování a provedení projektu jsou:

- **Záměr** – rozlišujeme dvě roviny: 1. samotný podnět, který hraje svou roli jak u spontánních projektů (zájem, motivace...), tak u umělých (cíle...), 2. formulaci východiska, problému
- **Plán** – vymezení základních otázek a témat, rozdělení úkolů jednotlivcům nebo skupinám dětí, časová rozvaha. Plánovat by měly převážně děti, vychovatel však sleduje, zda plány odpovídají možnostem dětí, motivují, podněcují zájem, dávají dětem nové vědomosti, dovednosti, návyky atd.
- **Provedení** – hlavní roli mají děti. Vychovatel je spíše v pozadí. V případě potřeby však může vstoupit do role vůdce, rádce, spolupracovníka aj.
- **Hodnocení** – probíhá zhodnocení celé akce dětmi, ale také hodnocení ze strany vychovatele.⁵²

Projektové vyučování se orientuje převážně na zkušenost dítěte. A vychází z předpokladu, že od sebe nejde oddělit poznání a činnost (práci hlavy a práci rukou). Podílení se na společné činnosti je nejdůležitější prostředek, který přispívá k rozvoji dispozic všech

⁵⁰ MACHKOVÁ. *Metodika dramatické výchovy*. s. 23-29

⁵¹ VALENTA a další. *Projektová metoda ve škole a za školou*. s. 4

⁵² Tamtéž. s. 6

dětí. Činností rozumíme činnost teoretickou, praktickou, individuální i sociální. S touto činností se děti ztotožňují, prožívají ji.⁵³

J. F. Hosić rozlišuje projekty podle jejich obsahu na:

- problémové - např. „Proč došlo v 70. letech 20. století ke stavbě dálnice D5?“
- konstruktivní – např. postavit na školní zahradě model vojenského zákopu
- hodnotící – např. srovnání a zkoumání dvou místních firem
- drilové – např. určování dopravních značek

Projekty můžeme rozlišovat i podle navrhovatele na:

- spontánní – vymyšlené dětmi, vycházejí z potřeb a zájmů dětí
- umělé – připravené vychovatelem, učitelem
- mezityp – vychází ze spontánního, ale je výrazněji korigovaný vychovatelem

Projektová metoda má velké množství předností například: učí děti spolupracovat, diskutovat, formulovat své vlastní názory, podněcuje fantazii, formuje celou osobnost dítěte a má motivační sílu.⁵⁴ Je dobré ji tedy zařazovat do běžného chodu školní družiny. Na rozdíl od běžného vyučování ve třídě, je ve školní družině pro projekty více času a prostoru.

4.5 Reflexe

Reflexe je důležitá v každé pedagogické praxi, proto ji nemůžeme vynechat ani v dramatické výchově, kde také zaujímá velice důležité místo.

„Reflexe je de facto učební situace věnovaná zhodnocení zkušenosti, která ožila/nově vznikla v průběhu předchozí akce. Reflexe pomáhá systematizovat zkušenost a zážitek, včlenit je do struktury stávající zkušenosti a obohatit jím naše prožívání a jednání do budoucna“⁵⁵

Reflexi obvykle zařazujeme na závěr, v případě potřeby je možné ji začlenit do průběhu hry. Reflexi hry neprovádějí jen sami účastníci, ale i vychovatel. Ten sděluje nejen dojmy a postřehy jako pozorovatel, případně i jako účastník, ale také poskytuje vyhodnocení prožitků skupiny. Význam reflexe vyplývá ze spontánnosti hry – nepředvídaných problémů. V průběhu této hry není možné soustředit se na správnost postupu, proto je důležité poskytnout prostor pro reflexi, v níž může každý sdělit své pocity a zážitky.

⁵³ SKALKOVÁ. *Obecná didaktika*. s. 217

⁵⁴ VALENTA a další. *Pohledy: projektová metoda ve škole a za školou*. s. 5-7

⁵⁵ VALENTA. *Metody a techniky dramatické výchovy*. s. 288

Reflexe může mít podobu volné diskuze nebo vedené diskuze, která může být doplněna výtvarnými technikami, myšlenkovými mapami apod.⁵⁶

Reflexe se podle Valenty tedy zpravidla skládá z:

- **připomenutí** – zopakování, popis aktivit, fází a činností
- **zpětná vazba** – osobní popis událostí, které děti vnímaly, pochopily a jak to celé na ně působilo
- **hodnocení** – jaká hodnota je připisována tomu, co se odehrálo, porovnání metod
- **poučení** – hlavní nezevšeobecnění problému a jak se tento problém promítne do vlastní zkušenosti
- **plán změny** – obsahuje návrh na opatření pro další činnost nebo opatření pro osobní poučení a zdokonalení

Reflexe má tedy různé funkce a cíle: rekapitulující (Co a jak se dělo?), hodnotící (Co a jako vidím?), vysvětlující, sociální (Jak tomu rozumím, jak tomu mám rozumět?), učící (Co nového jsme se naučili?) transferovou (Jak využijeme to, co jsme se zde naučili v jiných situacích mimo školu/školní družinu?) atd.

V dramatické výchově jde reflexe zpravidla směry v souladu s cíli a učivem.

- **Reflexe obsahu hry** – jevy, události, jednání postav, příběh
- **Reflexe způsobu hry** – techniky hraní, hráčské dovednosti
- **Reflexe osobního a sociálního rozvoje** – postoje a dovednosti nejen obecné, ale i nutné ke zvládnutí hry, myšlenky a pocity hráčů-děti.
- **Reflexe pedagogicko-metodické** – práce vychovatele během hry, metodické postupy hry (provádět by jí měl sám vychovatel)

Tyto kroky nemusejí být striktně v tomto pořadí, i když dodržení tohoto pořadí zaručuje přehlednost reflexe. Nevyhýbáme se ani tomu, co se objeví v reflexi mimo náš plán – o čem děti začnou mluvit samy spontánně. Předmětem reflexe jsou i situace, kdy se vše povedlo bez problémů. I tato situace je důležitá zmínit a pro příště využít její učební potenciál, tedy úspěch přenést do příštích her a cvičení.⁵⁷

⁵⁶ BLÁHOVÁ. *Uvedení do systému školní dramatiky*. s. 58-59

⁵⁷ VALENTA. *Metody a techniky dramatické výchovy*. s. 288 -291

5. Praktická část

Pro svoji praktickou část bakalářské práce jsem si vybrala projekt, který jsem připravila a realizovala. Tento projekt jsem nazvala **Radouš pánem Radyně**. V předchozích kapitolách jsem čtenáře seznámila s teorií, kterou nyní aplikuji prakticky.

5.1 Charakteristika vybrané školní družiny

Pro realizaci projektu jsem si vybrala školní družinu ve Starém Plzenci. Družina se nachází zhruba 4 km od mého bydliště. Do této družiny jsem docházela na praxi v rámci výuky. Školní družina sídlí v místní základní škole, kterou navštěvuje 350 dětí převážně ze Starého Plzece a přilehlých obcí.

Škola byla ve Starém Plzenci už od nepaměti. První zmínka pochází z roku 1651, ale farní škola zde nejspíše působila již v době třicetileté války. Podrobnější zmínky o škole pocházejí z roku 1737, ze kterého se dochoval kantorský dekret. Významným rokem pro základní školu ve Starém Plzenci byl rok 1869. V tomto roce začal platit říšský zákon o povinné školní docházce. V současné budově školy, která byla vystavěna v září roku 1914, vznikla devítiletá škola, která byla dříve spojena i se zvláštní školou (zařízení, které zajišťuje vzdělání mentálně postiženým jedincům).

V současnosti je základní škola ve Starém Plzenci umístěna v původní budově z roku 1914, která stojí ve středu města na Masarykově náměstí. Ve škole se nachází 14 kmenových učeben, školní kuchyně s jídelnou, dvě družiny v půdní vestavně a tělocvična. Součástí školy je i zahrada. Na školní zahradě se nachází hřiště s umělým povrchem, atletický areál, prolézačky, altán a samostatná budova školních dílen (cvičná kuchyně, keramická dílna).⁵⁸

Na škole funguje pět oddělení školní družiny. Dvě oddělení jsou umístěna v půdní přístavbě, ostatní oddělení jsou umístěna ve třídách, kde přes den probíhá běžná školní výuka. Ranní provoz je v čase od 6:00 do 7:45, poté jsou děti odvedeny na vyučování do tříd. Odpolední provoz probíhá v čase od 11:30 do 17:00. Během prázdnin je školní družina uzavřena. Do odpolední družiny přivádí děti třídní učitelka. Poté vychovatelka odvádí děti na oběd do školní jídelny nebo do družiny. Aby nebyla narušována činnost oddělení, jsou stanoveny pro odchody tyto doby: 13:00, 14:00, 15:00 – 17:00. Při postupných odchodech žáků se v 15:30 oddělení spojují, počet žáků ve spojeném oddělení může být max. 30 dětí.

⁵⁸ Naše škola. *Základní škola Starý Plzenec* [online]. [cit. 2017-02-10]. Dostupné z: http://www.zsstaryplzenec.cz/48-nase_skola

Školní družina ke své činnosti využívá i ostatní prostory školy např. tělocvičnu, cvičnou kuchyni atd. Při pobytu venku využívá družina školní zahradu a hřiště.⁵⁹

Svůj projekt jsem realizovala v druhém oddělení, do kterého je zapsáno 30 dětí. Převážná většina dětí chodí do 2. třídy, čtyři děti jsou však z 1. třídy. Do druhého oddělení docházejí i dvě děti ze 4. třídy, ty se do aktivit družiny nezapojují, pouze v družině čekají na vlakový spoj do místa jejich bydliště.

5.2 Vlastní projekt

Charakteristika: Projekt je uměle vytvořen. Účastníky byly děti ze školní družiny při ZŠ Starý Plzenec. Děti, které se projektu zúčastnily, bylo 20 (výše je uvedeno, že do družiny je přihlášeno 30 dětí, některé však chodí domů po obědě nebo docházejí vícekrát týdně na kroužky). Projekt probíhal pět po sobě jdoucích dní ve školní družině. Setkání probíhala v čase od 13:00 do 15:00 (v tomto čase bylo všech 20 dětí v družině, od 15 ti hodin začaly docházet domů), s tím, že některé setkání trvalo pouze hodinu a půl.

Věková skupina: děti ve věku 6 – 8 let

Cíle: Rozvoj fantazie a představivosti dětí. Naučit děti respektovat ostatní děti a jejich názory. Seznámení dětí s místními pověstmi a bájnými postavami.

Předtím než jsme se pustili s dětmi do práce, sedli jsme si společně na koberec a snažili jsme si vysvětlit základní pojmy dramatické výchovy. Začala jsem tím, že děti říkaly, cokoliv je napadne, když se řekne divadlo. Jelikož často navštěvují v rámci školní výuky divadelní představení, nebyl tento úkol pro ně těžký. Pak jsme si vysvětlili, proč by mohla být dramatická výchova zábavná, ale také pro všechny poučná. A nakonec jsem dětem vysvětlila některé pojmy jako hraní rolí nebo pantomima, aby děti měly alespoň základní informace a mohly se lépe ponořit do her a cvičení.

1. setkání

Pomůcky: klobouk, papíry, výtvarné potřeby

Cíl: Seznámit děti s pověstí O Radoušovi a založení hradu Radyně. Zvládnout techniku pantomimy. Rozvoj fantazie a komunikace mezi dětmi. Procvičení koordinace rychlých pohybů u dětí. Propojení představ s rychlým pohybem.

⁵⁹ Školní družina. *Základní škola Starý Plzenec* [online]. [cit. 2017-02-10]. Dostupné z: http://www.zsstaryplzenec.cz/48-nase_skola

Činnosti:

Rozeřtání a uvolnění – Děti se před začátkem jakýchkoliv aktivit nebo cvičení potřebují zbavit zábran, uvolnit se, protáhnout tělo po soustavném sezení ve školní lavici. Zvolila jsem hru „na babu“ s kloboukem. Jeden hráč má „babu“, v ruce drží klobouk a honí ostatní děti. Cílem pro hráče s „babou“ je umístit klobouk někomu na hlavu a tím mu předat „babu“. Cílem pro ostatní děti je uhýbat jak tělem, tak hlavou, aby se vyhnuly klobouku.

Příběh – Děti se položí nebo posadí na zem a poslouchají vyprávění pověsti O Radoušovi a Radyni: Jednoho dne porodila hraběnka za trest, že místo syna chtěla raději porodit osla, syna s oslíma ušima. Dítěti dala jméno Radouš. Matka syna nenáviděla a dala ho do výchovy cizím lidem, kteří mu nechali volnost. Tak se Radouš toulal v lesích, po polích a loukách.

Jednou začal být při toulkách v lese unavený, a tak se chystal ustlat si na měkkém mechu. Ale spatřil spícího muže, vedle kterého ležel šátek se spoustou různého jídla a kniha s podivným nápisem. Radouše kniha velice lákala, a tak ji starci ukradl, snědl jídlo a pokračoval ve své cestě. Zvědavost mu ale nedala, proto si sedl na pařez a začal z knihy číst. Jakmile přečetl první slova, objevili se kolem něj malí, podivní muži, kteří se dožadovali rozkazů. Radouš poznal, že jde o kouzelnou knihu a ten muž byl čaroděj. Radouš dlouho nepřemýšlel a poručil mužům, aby mu na hoře, kde seděl, vystavěli pevný hrad Radyni a aby ho opatřili služebnictvem, jídlem a rytířskou zbrojí. Zanedlouho měli muži hotovo.

Pak žil Radouš na hradě osamělý život, ale kdykoliv se mu zastesklo po společnosti, pomohla mu kouzelná kniha. Jediné, co odčarovat nemohl, byl jeho strach z bouřky. Jednoho večera však bouřka přišla. Radouš se před ní schoval do nejhlubšího sklepa. Jenže bouře byla slyšet až do sklepení. Chtěl tedy sáhnout po amuletu, který mu na ochranu dala matka, jenže řetízek byl přetržen. V tu chvíli tam dveřmi vjel blesk a zdi se začaly hroutit a Radouše zasypaly. A tak také vznikla dnešní podoba hradu Radyně.⁶⁰

Zrychlená pantomima – Při pantomimě je hlavní spojování fantazie a pohybu těla. Úkolem je ve skupinkách (čtyři skupiny po pěti dětech), které jsou vytvořeny losováním čísel 1-4, přeřtát pantomimicky vyprávěnou pověst nebo její část. Na rozdíl od klasické pantomimy spočívá tato pantomima ve zrychlení pohybů hráčů. Nejprve začnou děti hrát pomalu a postupně budou svoje pohyby zrychlovat a zase zpět zpomalovat do běžné rychlosti hraní. Tempo zrychlení budu udávat tleskáním.

⁶⁰ HAVLIC. *Pověsti z kraje pod Radyní*. s. 12

Závěrečné zklidnění – rytmus srdce. Všechny děti leží v klidu a uvolnění. Položí si ruku na srdce, jejich druhá ruka je položena na zemi a vyklepává prsty rytmus svého srdce. Postupně se v tomto rytmu začne hýbat celá paže, přidá se i druhá paže, ramena, hlava a nohy.

Práce s papírem. Dětem jsou rozdány papíry a jejich úkolem je nakreslit, či jinak výtvarně zpracovat, jak si představují Radouše a jak mohl hrad Radyně vypadat předtím, než se z něj stala zřícenina.

Popis průběhu:

Nejprve jsme si zahráli „na babu“ s kloboukem. Takovouto variantu hry děti neznaly, proto se do hry pustily s velikým nadšením a nějakou chvíli trvalo přesvědčit je, že je čas na jinou aktivitu. Pravidla pochopily děti velice rychle.

Poté přišel čas na vyprávění pověsti O Radoušovi. Děti pozorně poslouchaly, když na některých bylo vidět, že pověst znají a chtěly do vyprávění zasahovat svojí verzí pověsti. Ale vydržely a doposlouchaly až do konce.

Hlavním cvičením byla zrychlená pantomima. Nejprve jsme si všichni společně (já a děti) zkusily náhodnou pantomimickou scénku, abych se přesvědčila, že děti pochopily, jak pantomima vypadá. Posléze se děti rozdělily do skupin a začaly vymýšlet, jak příběh zahrají. Když došlo na samotné předvedení a zrychlování, dělalo zrychlování dětem z počátku problém. Proto jsem tempo zpomalila, a když se děti do tempa dostaly, o něco více jsem zrychlila vytleskávání. Všechna představení dopadla výborně a všichni jsme se i pobavili.

2. setkání

Pomůcky: papíry, vodové barvy, lepidlo, nůžky, krabičky od čajů

Cíl: Rozvoj tvořivosti a představivosti dětí. Rozvoj citlivosti k neverbálním projevům druhých. Seznámení s pověstí Poklad na hradu Radyně.

Činnosti:

Rozehřátí a uvolnění – zrcadlení. Děti utvoří dvojice podle jejich uvážení a stoupnou si naproti sobě kamkoliv do prostoru. Jejich úkolem je co nejpřesněji napodobovat, tedy zrcadlit, pohyby druhého z dvojice. Děti se ve vedení střídají podle jejich uvážení.

Příběh – Děti se pohodlně posadí na pohovku a poslouchají pověst Poklad na hradu Radyni: Už od dávných let se povídalo, že v hradu Radyně jsou ukryté poklady, které není jednoduché vyzvednout. Mnoho lidí se pokusilo poklad najít, protože podle pověsti o Radoušových pokladech sliboval nález hojnou kořist. Každý, kdo se pokusil poklad nalézt, se vrátil ustrašený a vyprávěl, že kdosi po něm házel velké kameny, tak si raději útekem zachránili život. A tomu, kdo se přece jen dostal do sklepení a spatřil vekou truhlu, nezbyvalo nic jiného než také utéct. Tu truhlu totiž hlídal černý příšerný pes, kterému svítily oči jako žhavé uhlíky a kdokoliv se přiblížil, pes na něj začal cenit zuby a chrlit žhavé jiskry. Takže dosud se pokladu nikdo nezmocnil.⁶¹

Práce s papírem – Děti se rozdělí do čtyř skupin po pěti (rozdělení proběhne náhodným rozpočítáním). Každá ze skupin dostane k dispozici papíry, vodové barvy, nůžky, lepidlo a krabičky od čajů. Jejich úkolem je vytvořit trojrozměrný model Radyně i s pokladem, který se v hradu podle pověsti ukrývá.

Představivost - Model hradu Radyně pošlu dětem a každý má za úkol vymyslet, na co jiného se dá použít nebo jako co Radyně vypadá. Např.: jako telefon, jako bota apod. A využití této věci i pantomimicky či jinak naznačit.

Popis průběhu:

Hra na rozehrání děti hlavně pobavila, což je dobře, protože se děti odreagovaly a byly tak zcela oproštěny od školních starostí, ale také se dobře soustředily, aby nejlépe napodobily pohyb druhého. Výroba modelu Radyně děti velmi bavila a zabrala jim hodně času, protože si na provedení dávaly velice záležet. Většinou Radyni jen kreslily, ale tentokrát jí daly i třetí rozměr. Poté, když měly za úkol vymýšlet, jak Radyně vypadá, nejprve vymýšlely děti různé prapodivnosti, které ani neměly význam. Celé to bylo způsobeno nepochopením pravidel. Proto jsem dětem dala několik příkladů. A děti ihned začaly vymýšlet své příklady, mezi nejzajímavější patřily tyto nápady: Radyně jako dýmka vodníka sedícího na vrbě, Radyně jako záchod, jako „křistačka“ (hudební nástroj dříve používaný na svolání lidí k bohoslužbě v době Velikonoc), jako kolečkové brusle nebo Radyně jako naběračka. Takže nakonec hra sklidila úspěch, i když se nám model lehce poničil a bylo ho třeba na závěr opravit.

⁶¹ HAVLIC. *Pověsti z kraje pod Radyní*. s. 16

3. setkání

Pomůcky: obrázek Radouše, mapy, psací potřeby (pastelky, propisky, tužky, fixy atd.)

Cíl: Rozvoj fantazie. Zlepšení vyjadřovacích schopností dětí. Seznámit děti s pověstí Obraz Radouše.

Činnosti:

Rozehřátí – Radouš není doma. Je vybráno jedno z dětí, které představuje Radouše. Ostatní děti jsou služebnictvo. Když je Radouš na hradě, musí být služebnictvo potichu, aby jej nerušily při jeho rozjímání. Děti (služebnictvo) sedí v kruhu a zabývají se nějakou klidnou činností – čtou, vyšívací, hrají šachy apod. Uprostřed kruhu stojí Radouš, který kdykoliv tleskne a zavolá „Radouš není doma“. V tu chvíli se děti (služebnictvo) rozeběhnou a po místnosti sem a tam. Když znovu Radouš tleskne a zavolá „Radouš je zpět doma“, musejí se děti zastavit ve „štronzu“ a nehýbat se. Pokud někoho Radouš přistihne, že se hýbe, vypadává a hra pokračuje tím, že se všichni vrátí na své místo a znovu se děti věnují tiché činnosti, dokud je Radouš doma.

Příběh – Děti se posadí nebo položí na zem a poslouchají pověst o obraze Radouše. Kolem statku v Radobšicích, který v obci stál ještě před založením města, vedly gotické hradby se střílnami. Na studni byl obraz představující Radouše. Z tohoto statku totiž vedly podzemní chodby rovnou do hradu Radyně. Tento statek podle pověsti patřil právě Radoušovi, po kterém obec dostala své jméno. Obraz se nyní nachází na zámku Kozel a podle své fantazie ho prý namaloval neznámý malíř.⁶²

Předávaná řeč – příběh po jednom slově. Dětem pošleme obrázek Radouše. Je to právě ten obraz, o kterém hovoří pověst. Na obrázku se totiž nachází nejen vyobrazení Radouše, ale i nejspíše latinský nápis. A jelikož nikdo latinsky neumí, cílem je vymyslet metodou předávané řeči, co může text obsahovat a jaký je jeho původ či příběh. Děti posadíme do kruhu a vychovatelka začíná příběh větou: „To já znala jednoho ...“. Děti pak pokračují v příběhu tak, že každý řekne jen jedno slovo (slovem se rozumí i přeložka nebo spojka). Končí se tehdy, když vznikne nějaký celek. Při hře je nutno dbát na gramatickou správnost a návaznost slov a vět. Na konci všichni společně zopakují vytvořený příběh.

⁶² HAVLIC. *Pověsti z kraje pod Radyní*. s. 50

(Zdroj: *Kniha Pověsti z kraje pod Radyní*)

Práce s mapou – dětem do skupinek (čtyři skupiny po pěti dětech) rozdáme mapy. První mapa je mapa z 19. století, druhá mapa je aktuální. Děti mají za úkol zakreslit do map chodbu, která podle pověsti vedla z Radobšic (nyní Radobyčice) na hrad Radyni. Hlavním cílem je, aby si děti uvědomily, jak daleko se od sebe nachází Radyně a Radobyčice a zamyslely se nad tím, kudy mohla chodba vést v době, kdy byla Radoušem postavena a kudy by vedla v dnešní době, kdy v cestě mezi obcemi stojí dálnice.

(Zdroj: *Mapy.cz*)

Popis průběhu:

Úvodní hru děti dobře znaly, i když v jiném provedení. A bylo mi dětmi řečeno, že takto ji budou hrát už napořád, protože tato hra patří k velice oblíbeným, hlavně při návštěvě školní zahrady, kde mají více prostoru pro běhání.

Při vyprávění pověsti děti dávaly pozor, protože o této pověsti ještě nikdy neslyšely.

Když došlo na vymýšlení příběhu, děti pustily uzdu své fantazii a vznikl tak velice zajímavý příběh. Tento příběh vyprávěl o tom, že pod obrazem se nachází úryvek z kouzelné knihy, kterou Radouš ukradl kouzelníkovi. Ten, kdo úryvek znovu přečte nahlas a 3x se u toho na patě otočí, přivolá muže, kteří stavěli hrad a budou sloužit tomu, kdo kouzlo přečte. Ale ještě se nenašel nikdo, kdo by správně napsal přečetl, takže muži jsou stále schováni v lomu pod Radyní a čekají na nového pána.

Na začátku dělalo dětem problém říci pouze jedno slovo, zvláště když šlo jen o spojku, protože měly v hlavě spoustu nápadů, které chtěly všem říci. Když však probíhalo třetí kolo, děti už si samy vzájemně hlídaly, jestli ostatní říkají pouze jedno slovo a jestli správně navazuje na celý příběh. Takže i tato hra sklidila mezi dětmi velký úspěch a nechtěly skončit i přesto, že už byl příběh u konce.

V poslední části měly děti ve skupinkách za úkol zakreslit tajnou chodbu. Úkolu se děti zhostily perfektně. Měla jsem totiž obavy, že to děti „odfláknou“ tím, že nakreslí rovnou čáru mezi obcemi. Moje obavy se však nepotvrdily a děti si se zakreslením chodby daly záležet. Nakonec jsme si povídali s dětmi o tom, proč vede jejich chodba zrovna tak, jak ji zakreslily. Jejich zdůvodnění byla zajímavá a bylo vidět, že jejich fantazie pracuje na plné obrátky.

4. setkání

Pomůcky: žádné

Cíl: Zvládnout techniku živých obrazů. Rozvoj fantazie a komunikace mezi dětmi. Zlepšení orientace v prostoru.

Činnosti:

Výlet na Radyni – Na toto setkání jsem naplánovala výlet na hrad Radyni. Od školy je sice Radyně blízko, ale dojít na hrad pěšky by zabralo hodně času. Proto jsme zajistili ve spolupráci s Centrem služeb pro turisty, které sídlí v předhradí Radyně, mikrobus, který nás odvezl na hrad a zase zpět do školy. S dětmi jsme si prohlédli nádvoří hradu i hrad samotný. Ve věži se nachází výstava postav z pověstí o Radyni. Nachází se tam jak Radouš, tak také černý pes, který hlídá poklad.

Živé obrazy – oživé „štronzo“ - Děti mají za úkol po krátké přípravě vytvořit krátkou hru včetně řeči, která by vystihovala to, co se na Radyni událo podle pověsti, kterou děti

vyslechly při prvním setkání. Role si děti po vzájemné dohodě rozdělí samy. Po signálu tlesknutím se děti zastaví a vytvoří tak živý (nehybný) obraz ve „štronzu“. Po dalším tlesknutí hra pokračuje. Vychovatelka dává další signály k zastavení hry a vytvoření dalších živých obrazů.

Hledání a orientace v prostoru – Necháme děti volně se rozeběhnout po nádvoří hradu. Jejich úkolem je v prostoru kolem hledat nejrůznější geometrické tvary jako přímky, čtverce, kruhy, trojúhelníky atd. Po 10 minutách se všichni sejdou na určitém místě a všichni si vzájemně sdělíme, jaké a kde se geometrické tvary nacházejí. Cílem je aby si děti uvědomily, co vše se kolem nich nachází a aby více poznaly prostor kolem nich.

Popis průběhu:

Děti se na výlet velice těšily. Trochu jsem se bála, aby nebyly zklamané z výletu, protože každé z dětí už na Radyni bylo minimálně 3x, ale naopak byly rády, že změnilly prostředí.

Následovala příprava na hru a živé obrazy. Děti docela rychle pochopily, co se po nich chce. A s chutí začaly vymýšlet, jak hru sehrají. Menší problém nastal při rozdělování rolí, každý samozřejmě chtěl být Radouš. Proto jsem se rozhodla rozdělit děti do čtyř skupinek po pěti dětech, aby se zapojily do aktivity všechny děti. Každá skupinka tedy měla za úkol vytvořit svou vlastní hru. Takže jsme měli čtyři verze. Uvnitř hradu se nachází malé pódium, které v létě slouží pro koncerty. Na tomto pódiu děti předvedly svoje hry. Úkolu se děti překvapivě dobře zhostily. Další problém pro děti bylo udržet se v živém (nehybném) obraze. Některé děti byly zastaveny v zajímavých pozicích na jedné noze apod. Takže udržet se bylo pro ně těžké. Po nějaké chvíli se na to více soustředily a šlo to znatelně lépe. Překvapivé také bylo, že žádný ze čtyř příběhů nebyl stejný, protože do hry vnesly kousek své verze pověsti.

5. setkání

Pomůcky: přehrávač

Cíl: Posílení vnímání rytmu a hudebního cítění.

Činnosti:

Rozehřátí. Děti si představí, že jsou gumové míčky (tzv. hopík). Pustíme nějakou rychlejší rytmickou písničku a úkolem dětí je chovat se jako „hopík“, tedy pohybovat se v rytmu písničky.

volně po prostoru, skákat, padat na zem apod. V momentě, kdy písnička přestane hrát, všichni spadnou na zem. Pokračovat v pohybu se může znovu až po puštění písně.

Pro motivaci k následujícímu cvičení si děti poslechnou ukázkou písně skupiny Démophobia: Totální epos o Radoušovi.

*„Radyní ten hrad dávno zove se
a sám Radouš byl hradním pánem
měl oslí uši, na krku amulet
a strašně se bál bouřky*

*Radouši můj, ozvi se
Radouši můj, vrať knihu kouzel
Radouši můj, ozvi se
jsem z toho smutnej...
moc, moc, moc smutnej*

*Vidím přátelé, že se smějete
myslíte, ten si dělá šoufky
tenhle příběh se skutečně stal
a kdyby ne, tak bych to nemoh' zpívat*

*On nebyl vůbec žádný krasavec
to dá rozum, měl oslí uši
se kterýma se kdysi narodil
a který do smrti nosil.“*

Zpěv a hudební exprese – každé z dětí si ve třídě najde věc, která bude zastupovat nějaký hudební nástroj (ozvučná dřívka – dvě tužky, rumba koule - sklenice s korálky atd.). Než začneme s cvičením, motivujeme děti písní od skupiny Démophobia: Totální epos o Radoušovi. Úkolem dětí je hrát na svůj nástroj opakující se zvuk, který by měl doplňovat určitý pohyb (kývání hlavou, zvedání nohou, houpání se ze strany na stranu atd.). Nejprve si každý sám přichystá svoji verzi a poté se pokusíme sestavit menší hudebně-pohybový orchestr.

Závěrečné cvičení - ověření znalostí, které si děti odnesly ze setkávání. Vymění se ti kdo ... Děti usadíme do kruhu na židlích. Uprostřed kruhu jsem já. A budu dětem pokládat otázky začínající větou: Vymění se ti, kdo ... například: vědí jméno muže s oslíma ušima, vědí co je pantomima, by si některé z her a cvičení zopakovali atd. Děti, které se vymění a znají tedy odpověď, musejí otázku zodpovědět.

Příprava výstavy – Rozmístění výstavy na chodbách školy. Výsledek celého projektu je výstava série fotografií pořízených při setkáních, doplněna o mapy se zakreslenými tajnými chodbami, modely hradu Radyně a obrázky s představou Radouše a původní podoby Radyně. K výstavě byly připraveny i psané materiály (vysvětlivky a přepis pověsti O Radoušovi a tajných chodbách), o které se postaraly samy děti. Vypracovávaly je vždy po skončení řízených her, které byly součástí projektu a které zde popisují.

Závěrečná reflexe. Děti se posadily do kruhu, ve kterém jsem seděla i já a společně jsme si povídaly a hodnotily předešlé dny. Nejprve jsme si s dětmi zopakovaly vše, co jsme společně hrály, tvořily a o jakých pověstech se dozvěděly. Poté jsem děti poprosila, aby každý řekl svůj názor na projekt - jak se jim celá akce líbila, co je zaujalo, co nového se naučily, jak to na ně celé působilo, jaké hry nebo cvičení je nejvíce bavily, případně aby zmínily další připomínky nebo pochvaly atd.

Popis průběhu:

Cvičení na rozehrání děti nadchnulo, byly tzv. ve svém živlu. Děvčata začala nejprve pomalu poskakovat, ale když viděla chlapce, kteří byli od začátku pohlceni, začala i děvčata pořádně napodobovat „hopík“. Jediný problém byl, že některé děti nechtěly přestat.

Následovala příprava nástrojů, které si děti měly ve třídě najít. Až mě překvapilo, na co vše děti hrály. Když si každý secvičil hru na nástroj s pohybem, spojili jsme všechny děti dohromady a vznikl malý orchestr, který ve výsledku nezněl vůbec špatně.

Na závěr jsem zvolila hru: Vymění se ten, kdo ... Děti hru dobře znaly, a proto nebyl problém s vysvětlováním pravidel. Všechny děti se aspoň jedenkrát vyměnily a každý, kdo měl na položenou otázku odpovědět, řekl odpověď správně. Z čehož jsem měla radost, protože některé otázky pocházely z prvního setkání, od kterého uběhlo několik dní.

Na úplný konec jsem zařadila reflexi. Všechny děti se do reflexe zapojily. Z povídání dětí vyplynulo, že se akce dětem líbila, dozvěděly se spoustu nových věcí a naučily se nové

hry a cvičení, které by rády častěji opakovaly. Nejvíce je zaujal výlet na hrad, kde se mohly stát herci na opravdovém pódiu. A byly velice rády, že mohly dělat i něco jiného než dělají běžně každý den v družině. I já jsem dětem dala zpětnou reflexi, jak jsem byla s dětmi spokojená, jak vše dobře zvládaly, a pochválila jsem všechny děti, že většinu času dávaly pozor a plnily úkoly.

5.3 Celkové zhodnocení projektu

V počátku jsem měla obavy z práce s dětmi. V průběhu studia jsem docházela do této školní družiny na praxi, ale tato praxe byla pouze 1x týdně. Proto jsem předtím neměla zkušenost s dlouhodobým vedením skupiny dětí. Obavu jsem také měla z toho, že některé z her a cvičení budou pro děti moc složité, jejich zadání nepochopí atd. Při výkladech některých pravidel děti z počátku zadání sice nepochopily, ale když jsem přidala praktickou ukázkou, děti si lépe představily, co je jejich úkolem a aktivně se do her a cvičení zapojily.

Nejvíce jsem se bála, že celý projekt naruší předčasné odchody dětí, účastnicích se projektu, domů. Avšak i tyto obavy byly zbytečné. Paní vychovatelka obeznámila rodiče s projektem a porosila je, aby děti pokud možno vyzvedávali do 13 hodin nebo až po 15. hodině. Rodiče nám vyšli vstříc, proto se projektu účastnilo všech 20 dětí každý den.

Některé děti nikdy neměly jinou zkušenost s divadlem, hraním, pantomimou apod. I tak se všech her, cvičení a úkolů zhostily až překvapivě dobře, pečlivě plnily zadání her a cvičení a nijak výrazně svým chováním nenarušovaly jejich průběh. A naučily se tak novým hrám a cvičením, které mohou zařadit mezi jejich obvyklé hry a cvičení ve školní družině.

Výsledkem celého projektu, jak jsem již výše zmínila, byla výstava série fotografií, spolu s výtvary dětí, doplněné o texty pověstí. Tato výstava byla rozmístěna na chodbě základní školy a všechny děti si mohly výstavu prohlédnout. Výstava sklidila velký úspěch, z kterého měly děti radost a dostaly chuť realizovat více takových výstav, které budou ukazovat jejich činnost ve školní družině.

Realizovaný projekt bych zhodnotila jako úspěšný. Všechny dané cíle se mi podařilo splnit a vše se obešlo bez komplikací.

Závěr

Ve své práci jsem se zabývala tématem dramatické výchovy a jejím využitím ve školní družině.

Cílem práce bylo představit metody, principy a cíle dramatické výchovy a zjistit možné propojení dramatické výchovy s běžnou činností školní družiny. Oba tyto cíle se mi podařilo v práci splnit. Dramatická výchova je podle mého názoru velice efektivní pro vzdělání, výchovu a rozvoj dítěte, ovšem zábavným a nenásilným způsobem.

Teoretická část popisuje základní pojmy dramatické výchovy, jako jsou metody, cíle a principy, ale také uvádím historii dramatické výchovy v českých zemích. V této části byl hlavní poznatek, že dramatická výchova podporuje rozvoj osobnosti v psychické a sociální rovině. Dramatická výchova umožňuje dětem vyzkoušet si nejrůznější druhy chování a emocí v uměle vytvořených situacích. Dále jsem se zaměřila na školní družiny, u kterých jsem popsala jejich základní poslání. A poté jsem popsala využití dramatické výchovy právě ve školních družinách. Součástí dramatické výchovy ve školní družině, ale i jinde, je reflexe, kterou se zabývám v závěru práce.

Výsledkem praktické části je vypracovaný projekt pro děti ve věku 7 – 8 let, který byl realizovaný ve školní družině Základní školy Starý Plzenec. Součástí praktické části je popis činností (her a cvičení), které jsem pro děti připravila, ale také popis toho, jak realizace probíhala. Tento projekt jsem vytvořila na základě získaných poznatků o projektové metodě a metodách dramatické výchovy. Projekt měl za cíl rozvoj fantazie a představivosti dětí. Naučit děti respektovat ostatní děti a jejich názory. Seznámení dětí s místními pověstmi a bájnými postavami. Cíle se podařilo naplnit, děti se nejen seznámily s pověstmi, ale prostřednictvím her a cvičení rozvinuly svoji tvořivost, která je zásadní pro vzdělávací kompetence. Proto je tedy potřeba ji co nejvíce u dětí rozvinout.

Bakalářská práce mi přinesla mnoho nových poznání, ale také základ pro práci ve školní družině, ve které bych mohla aplikovat hry a cvičení dramatické výchovy pro rozvoj dětí.

Seznam použitých zdrojů

BLÁHOVÁ, Krista. *Uvedení do systému školní dramatiky: dramatická výchova pro učitele obecné, základní a národní školy*. Praha: IPOS - Informační a poradenské středisko pro místní kulturu, 1996. ISBN 80-706-8070-9.

CISOVSKÁ, Hana. *Dramatická výchova a sociální učení v základním vzdělávání*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2012. ISBN 978-80-7464-204-3.

HÁJEK, Bedřich a Jiřina PÁVKOVÁ. *Školní družina*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-900-2.

MACHKOVÁ, Eva. *Jak se učí dramatická výchova: didaktika dramatické výchovy*. 2. vyd. Praha: Akademie múzických umění v Praze, Divadelní fakulta, katedra výchovné dramatiky, 2007. ISBN 978-80-7331-089-9.

MACHKOVÁ, Eva. *Metodika dramatické výchovy: zásobník dramatických her a improvizací*. 7., rozš. vyd. Praha: Artama, 1992. ISBN 80-706-8041-5.

MACHKOVÁ, Eva. *Úvod do studia dramatické výchovy*. Praha: IPOS, 1998. ISBN 80-706-8103-9.

MARUŠÁK, Radek, Olga KRÁLOVÁ a Veronika RODRIGUEZOVÁ. *Dramatická výchova v kurikulu současné školy: využití metod a technik*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-472-4.

SCHIEBL, Jaroslav a Vladimír HAVLIC. *Pověsti z kraje pod Radyní: Radyně, Hůrka, Starý Plzenec, Plzeň, okolí Plzně, Blovice, Spálené Poříčí, Žinkovy, Nepomuk, Rokycany, Radnice, Zbiroh*. Plzeň: Altea production, 2003. ISBN 80-902-9601-7.

SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika*. Praha: ISV, 1999. Pedagogika (ISV). ISBN 80-858-6633-1.

VALENTA, Josef. *Metody a techniky dramatické výchovy*. Praha: Grada, 2008. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1865-1.

VALENTA, Josef. *Pohledy: projektová metoda ve škole a za školou*. Praha: IPOS ARTAMA, 1993. ISBN 80-706-8066-0.

Internetové zdroje

Naše škola. *Základní škola Strarý Plzenec* [online]. [cit. 2017-03-07]. Dostupné z: http://www.zsstaryplzenec.cz/48-nase_skola.

Školní družiny. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. [cit. 2017-03-07]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mladez/skolni-druziny>.

Abstrakt

ŠILHOVÁ, I. *Dramatická výchova ve školním zařízení – školní družině*. České Budějovice 2017. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce Mgr. Jiří Pokorný.

Klíčová slova: dramatická výchova, principy, metody, cíle dramatické výchovy, školní družina, reflexe, pedagog

Hlavním tématem této práce je dramatická výchova ve školní družině. V první kapitole se zabývám úvodem do dramatické výchovy. Tedy definicí a historií dramatické výchovy. Druhá kapitola popisuje současné cíle, metody a principy dramatické výchovy. V třetí kapitole práce seznamuje s osobností pedagoga a s jeho řídicí rolí v dramatické výchově. Čtvrtá kapitola popisuje využití dramatické výchovy ve školní družině, školní družinu jako takovou, výběr cvičení a her, projekty ve školní družině a reflexí dramatické výchovy.

V páté kapitole jsem všechny tyto poznatky aplikovala v praktické části práce na vlastním projektu ve školní družině ve Starém Plzenci.

Abstract

Drama Education in Schools – Afterschool Care

Key Words: Drama education, principles, methods, targets of drama education, afterschool care, implications, teacher

The main topic of this thesis is the drama education in afterschool care. The first chapter introduces the drama education. Its definition and history are outlined in this section. The second chapter describes the contemporary targets, methods and principles of the drama education. The third chapter of the thesis focuses on a teacher's personality and his/her leading role in the drama education. The fourth chapter concentrates on use of the drama education in afterschool care, on afterschool care itself, on selection of activities and games, on projects in afterschool care and implications of the drama education.

The fifth chapter applies all findings to the practical part of the thesis – my own project carried out in the afterschool care club in Starý Plzenec.